

НОВИЙ ЗДОБУТОК Л. ПЛЮЩА

*Leonid Pliouchtch, Ukraine: a Nous l'Europe! Traduit de l'ukrainien par Maria Malanczuk,
Editions du Rocher, 1993.*

Хоч найновіша книжка Леоніда Плюща є перекладом з українського тексту, вона наразі появилася тільки французькою мовою в перекладі Марії Маланчук і тому можливо, що український читач її не помітить. А це була б не абияка втрата для цього читача, бо хоч він може і не в силі прочитати книжку французькою мовою, добре було б, щоб кожний бодай зінав про появу цієї праці і тим самим міг поручити її своїм франкомовним приятелям. Книжка бо дуже на часі.

Під Хвильовістським кличем "Дайош Европу!" Плющ представляє широку панораму української історії, культури і літератури від часів Київської Русі по сьогоднішній день. Плющ ширяє по всій історії та культурі України, доказуючи франкомовному світові, що Україна -- це не Росія, і чим та як вона завжди різнилася. Та це не сухий виклад фактажу. Автор замислюється не тільки над подіями, але і над причинами, що призвели до даних подій. Старається він представити читачеві основну психіку "українця" в усіх її варіантах -- від "хитрого" до "впертого" хохла, від подчтивого малороса, будівника імперії, до волелюбного, одержимого й нескореного борця проти цієї імперії.

Багато з того нам усім добре відоме, але Плющ має дуже аналогічний і бістрій ум і часами в нього чудесні узагальнення та порівняння. Маленький приклад: Гоголя "шинель", ця шинеля з під якої, за словами Достоєвського виринула вся російська література, в руках Плюща перетворюється на гоголівський символ "державної крадіжі" і порівнюється із Шевченковими словами, "Ви любите на братові / Шкуру, а не душу!" В Гоголя "шинель", в Шевченка "шкура" -- і одне, і друге символ того імперіялістичного загарбництва: здерши "шкуру" чи "шинель" -- лишаються лише горезвісні "мертві душі".¹ Таке порівняння, аж ніяк не сподіване, примушує задуматися, як і багато чого в цій книжці.

При кінці книжки Плющ додав короткий поазбучний історичний глосарій і біографії деяких "Великих постатей з української історії", які побіжно згадуються в книжці. Маленька франкомовна бібліографія вивершує цей 345-сторінковий том. Сама книжка складається з коротких уступів із заголовками з літератури, з історії, а то і з поодиноких цитат чи навіть фраз і з розмов. Наприклад, "Всежтаки, чому Ви є українцем?" служить Плющеві за заголовок до уступу, в якому він дотепно і з легким гумором доказує до якого степеня дійшла русифікація в бувшому Союзі. Дозволю собі цей уступ частинно прочитувати. Плющ описує зустріч на Заході з дружиною російського письменника, за походженням осетина.

Вона сама грецького походження, роджена в Одесі. Вона питаеться над чим Плющ працює, і він відповідає:

-- Я пишу про Шевченка.

-- Це дивно, чому Шевченка? Чому, на приклад, не про Пушкіна?

-- А чому про Пушкіна?

-- Ви українець?

-- Так.

-- І чому?

-- Я не розумію.

-- Все ж таки, чому Ви є українцем?

Стільки наївності було в запитанню симпатичної грекині, що я вибухнув сміхом.

-- Що я сказала такого смішного?

-- Чи Вам не здається, що це я, хто повинен Вас запитати, і Вашого мужа, чому Ви є росіянами? Ви не є ними з походження і тому Ваша національність підходить під вибір; натомість щодо мене, я не вибираю: я був і є українцем так, як осика є осикою і береза є березою...

-- Це цікаве, без сумніву ви маєте рацію...²

Стилем книжка легка, майже розговірна. Плющ оперує різними реестрами, з метою доказати французькому читачеві, що українці це не росіяни, що Росія від Московщини почесь через Російську імперію і її віднову в формі ССРС старалася і ще до нині старається стерти українську окремішність, забрати Україні історію, зруїфікувати її людей і перемішати так її населення, щоб імперський "державний шлунок" -- як пише Плющ, посилаючись на Герцену, -- міг це все стравити. Вкінці, згідно з назвою книжки, Плющ відкликається на гасло Хвильового і підкреслює зв'язок України із Європою та її природне тяжіння до Європи. Росія все тяжіла в два боки: до Європи і до Азії. В Україні, натомість, не було того противоріччя між "слав'янофілами і західняками", що існувало в Росії і продовжується до сьогодні, навіть після розпаду ССР.

Плющ дивиться на українську історію, літературу, культуру, релігію, фольклор, музику -- все, як на одну суцільну плахту в якій різні нитки переплітаються не тільки вертикально, себто в історичному сенсі, але й горизонтально, між собою. Ціла книжка написана такою асоціативною системою розвитку провідної думки. Мабуть найкраще це видно в центральному уступі книжки "Чудо Шевченка", де навколо Шев-

ченка і його основної ролі в утвердженню не тільки української літератури, але взагалі самобутності українського народу, Плющ розвиває аналітично-алюзійну розповідь. Наведу кілька прикладів з цього уступу:

Особисто Шевченко себе почував юродивим. Ця форма аскетизму, під маскою сміху "блазня", "сумашедствів" ... є відима в зображеннях Франціска з Ассізі і в "королівських блазнях", подібна вона до єврейського гасидизму і до буддистськогоzenу, є близькою до народної української карнавальної культури. Вона походить від скоморохів Київської Русі і продовжується в п'есах вертепу аж до XIX століття; вона знову з'являється в модерному театрі Курбаса, і вона виривається з ГУЛАГУ в 1980 роки в тексті Мирослава Мариновича...³

Від Шевченка, почерез Київську Русь до ГУЛАГУ -- при тому торкнувшись аспектів християнства, єврейства і буддизму -- це і зразок того широкого всеохоплюючого аналітично-алюзійного, асоціативного стилю писань Плюща. Плющ протиставляє Шевченка Пушкінові, Кирилово-Методіївсько-братський панславізм (коло братніх незалежних слав'янських народів) панславізмові російському. В. Шевченка -- "І потекли в одно море Слав'янськії ріки" (Еретик), в Пушкіна -- чи струмки слав'янські з'єднуються в російському морі, чи висохне воно?

Ці два противні поняття про сім'ю слов'ян (будь це сім'я селянська, європейська, соціалістична, чи просто людська) характеризують продовж віков "сварку слов'ян між собою"⁴ -- знаходяться вони в федералізмі М. Драгоманова, в соціалізмі І. Франка і Л. Українки, в соціал-федералізмі М. Грушевського, в націонал-комунізмі М. Хвильового і вкінці в націонал-демократії М. Гориня, Л. Лук'яненка і В. Чорновола. Епохи минають, в Росії і в Україні з'являються нові ідеології; та помимо спільніх походжень, помимо спільніх цілей і назв, не вдалося стерти межу, яка ділить ці два погляди на "російське море", тим самим на Європу.⁵

Проблема в тому, як слушно завважує Плющ, що світ ніяк не свідомий цієї основної розбіжності в поглядах і тому не може зрозуміти чому Україна не дуже захоплювалася "федеративно-ліберальними" промовами Горбачова, чому вона не хотіла і не хоче прийняти СНД, так як його пропонує Росія.

Плющ обговорює всі можливі аспекти "українства". Обговорює проблему малоросійства, дає добре поняття homo sovieticus з його "напливательною" ідеологією. Але найважливіше, цілий час підкresлює, що політика Росії відносно України віками постійна. Це політика загарбницька від Алексея до Брежнєва. Люди, ідеології, обставини міняються, але настанова Росії відносно України одна і та ж. Застановляється Плющ і над тою дивною "химерною" обстановкою: ось 52-мільйонна країна, яка існує і не існує, яка має історію, літературу, культуру, але не має держави; яка звільнившись від комуністичних пут старається не тільки стати на економічні ноги, так як це роблять

сателітні держави, але мусить в той же час наздогнати сотки років державобудівництва; яка впродовж свого існування часто мала два полоси: в одній царині Гоголь-Шевченко -- ніби спільні та все ж таки різні, в іншій -- лівобережні-правобережні гетьмані; греко-католики-православні; і т.п. Навіть тепер має Україна двох Морозів (Плющ не міг пропустити повз свою увагу таку деталь, ані те, що саме це прізвище означає⁶) -- Валентин на правім крилі, а Олександр на лівім. (Цікаво, але нинішня Україна має ще й третього Мороза-Морозова -- в центрі. -- Ред.)

В останньому уступі "Всі шляхи ведуть геть від Москви. Але куди?" Плющ зізнається, що він свідомий величини свого завдання. Кожна з тем, які він порушував у книжці заслуговує на більш вичерпне трактування. Та це не було його метою, радше, пише він, я дав собі за завдання в основному намітити складність цих проблем, їх здемістифікувати і поставити їх в загальному контексті химеричного існування України в євроазійській імперії.⁷ Оглянувши існування України в цій "імперії зла"⁸, не можна знайти нічого позитивного -- "історичний час історично втрачений... 263 роки втраченого часу. І ще в додатку 74 роки не тільки втраченого часу, але поверненого назад. 337 років нищення автономії державної, політичної, релігійної і культурної. Через всі ці причини, конечним є, щоб Україна покинула імперію і щоб імперія розпалася.⁹

Плющ висловлює побоювання що в Україні ще може дійти до фашизму¹⁰, але закінчує книжку, дивлячись на Україну, за Сверстюком, як на фенікса.

Україна мусить відродитися і мусить вкінці відлучитися від Москви, мусить вповні зевропейзуватися. В цьому не тільки добро України але і цілого світу:

Суть проблеми така: щоб зевропейзуватися, Україна мусить покинути імперію і стати демократичною. Щоб вкінці стати цивілізованою, Москва, мусить відректися своїх зазіхань на національні меншини, на чужі землі і держави. Щоб забезпечити мир, Захід мусить підтримати процес декомунізації і деколонізації Євроазії.¹¹

Книжка Плюща дуже на часі і дуже потрібна. В франкомовному світі існують величезні лакуни на тему України. В Канаді вона повинна бути розповсюджена в провінції Квебек. Варта б її теж переложити і на англійську мову. Не пошкодило б авторові видати її і в Україні в оригінальному українському варіанті. Успіх мала б вона там не менш потрясаючий, як колись Інтернаціоналізм чи Русифікація, хоч стилем вона відмінна від більш сухої книжки Дзюби. Спосіб аргументації в Плюща цікавий і переконливий. Без сумніву, в такому короткому і часами загальному оглядові можна зробити деякі пропуски. Можна б, наприклад, закинути Плющеві, що він поминув Підмогильного, коли він твердить, що до появи Андієвської і Барки не було дійсно української прози;¹² можна закинути йому, що він не доцінив ролі Франка в розвитку національної свідомості Галичини;¹³ можна сперечатися з ним відносно ролі КГБ в теперішньому відродженні України;¹⁴ чи навіть не годитися з ним щодо грядучого фашизму. Та це дрібниці.

Незаперечним є те, що книжка Плюща, *Ukraine: A Nous l'Europe*, як і інші праці цього автора, в першу чергу цікава і абсорбуєча. В час, коли Україна знову старається стати на ноги, конечно треба промостили її шлях світовою "візитівкою". Плющева праця являється того роду візитівкою з під пера людини, яка в франкомовному світі доволі відома. Помимо її франкомовного скерування вона заслуговує на широке розповсюдження не тільки між чужинцями, але і між українцями.

Данило Гусар СТРУК,
Торонто

Примітки:

1. стор. 115.
2. ст. 20-21. Цей і інші приклади з книжки в моєму перекладі -- ДГС.
3. ст. 109-110.
4. Плющ цитує російською мовою слова Пушкіна про подавлення російським військом польського повстання 1830-1831.
5. ст. 112-113.
6. ст. 294-295.
7. ст. 297.
8. За президентом Регеном -- Evil Empire.
9. ст. 297.
10. ст. 298.
11. ст. 302.
12. ст. 103.
13. ст. 104.
14. ст. 284-285.